MEDYA VE DİN MÜZAKERELERİ

Yayınlanma: 23 Mart 2019 - 18:20
Güncelleme: 19 Mayıs 2019 - 03:36

Türkiye'de Medya ve Din Araştırmaları

MEDYA VE DİN MÜZAKERELERİ 23 Mart 2019 - 18:20

0
Yorumlar

Ömer Melkavi, İstanbul Ticaret Üniversitesi İletişim Fakültesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Mete Çamdereli ile bir araya gelerek "Türkiye'de medya ve din Araştırmaları" üzerine bir röportaj gerçekleştirdi.

Kocaeli Üniversitesi İletişim Fakültesinde doktora öğrencisi Melkavi, diğer taraftan da medya ve din konusunda çeşitli çalışmalar hazırlıyor.

Melkavî'nin yaptığı röportaj şöyle:

"Herkesin bildiği üzere birkaç sene önce Türkiye'de medya ve din alanıyla ilgili bazı araştırmalar yapılmaya başlanmıştır. Buna bağlı olarak bu alandaki en çok çaba gösteren, kaynakları sağlayan hoca da İstanbul Ticaret Üniversitesi İletişim Fakültesi öğretim üyesi Prof. Dr. Mete Çamdereli'dir.

Bu konu hakkında daha detaylı bilgileri alabilmek için kendisiyle bir röportaj yaparak medya ve din çalışmalarına dair en önemli bilgileri aldım."

Ömer Melkavi: Öncelikle bu röportajı yapmayı kabul ettiğiniz için teşekkürlerimi sunarım hocam, çok sağ olun gerçekten.

Prof. Dr. Mete Çamdereli: Ben teşekkür ederim, buraya kadar yoruldunuz. Şeref verdiniz.

Ömer Melkavi: Siz genel olarak Türkiye'de medya ve din alanıyla en çok ilgilenen hoca sayılırsınız. Bu alanın uzmanı olarak kendinizi görür müsünüz acaba hocam?

Prof. Dr. Mete Çamdereli: Uzman demeyelim de, yolu açan diyelim isterseniz. Daha uygun olacak sanki. Ben alanın uzmanı değilim elbette. Belki sadece bir İşlem Platformu oluşturma işlevi gördüğümü ve arkadaşlarımla birlikte yolu açtığımızı söyleyebilirim. Bu konu, yani medya-din konusu merak, ilgi ve dikkatlerimizi aslında uzun zamandır çekmişti fakat Türkiye'de bu konulara girmek biraz sıkıntılıydı. Bir şeylerin değişmesi gerekiyordu, değişti ve artık çalışmaların da önü açıldı. Bizim konu ile ilgili bireysel kaygılarımız vardı ama onları öteleyip akademik kaygıları öne çıkardık, belki de onları akademiyle buluşturduk. İyi de yapmışız, iyi ki de yapmışız diyorum bugün. En azından konuya ilginin artmasına vesile olduk, belki bu konuda çalışmak isteyenlere cesaret vermiş olduk. Bilmiyorum ama bildiğim bir işlev yerine getirdiğimiz. Ama bir kez daha söyleyeyim: Medya-din ile ilgili bir doktora çalışması yapmadık, yani ben yapmadım, sadece birkaç mütevazı çalışma yaptım. Benim başka konular da var tezgahımda, onları da işlemeye, olgunlaştırmaya çalışıyorum çünkü bir yandan. Tezgahıma bir de medya-din girmiş oldu böylece ve sanırım onu da ister istemez işlemeyi sürdürüyorum. İşin tuhafı zaman içinde konu ile ilgili ciddi bir açlık gözlemledim, yani konu gündeme geldikçe o açlığı daha iyi farkediyorum. Benden her hangi bir talep olursa elimden geldiğince, bilebildiğim kadarıyla destek olmaya, olumlu yanıt vermeye çalıştım. Bugün de sen geldin bak, hoş geldin. Ama konu ile ilgilenen başka akademisyenler de var izleyebildiğim kadarıyla. Onlar da sıkı çalışmalar yapıyorlar. Mutlulukla izlemeye çalışıyorum.

Ömer Melkavi: Peki efendim, siz din ve medya alanıyla ilgilenmeye ne zaman başlamıştınız. Aynı zamanda şunu da size sorayım mümkünse eğer ilgilenmenizin nedeni neydi?

Prof. Dr. Mete Çamdereli: Aslında şöyle bir kaygıyla başladık, yani bu konuda bir eksikliği belki bireysel olarak hissediyordum az önce dediğim gibi. İlgilenmeye başladığımda bir iki doktora tezi vardı konu ile ilgili. Sanırım biri ilahiyat biri de sosyoloji alanındandı. Çalışmalarını sürdürüyorlardır umarım. Ben nasıl başladım? Atlamayalım. Bir gün bir yerde yapılacak siyer ve popüler kültür konulu bir atölyeye davet edildim. Yedi sekiz yıl oluyor. Oraya, siyerden çok genel anlamda din ve medya ilişkisini cem eden bir tebliğle katıldım. Konuya aslında ciddi olarak eğilmeye başladığım ilk çalışmaydı bu. Çok zorlandığımı hatırlıyorum o metni çıkarıncaya kadar. Ama keyifliydi. Berrak bir alandı. Ne bırakırsak o kalacaktı. Öyle de oldu sanırım. İhmal edilen bu konular bir akademik platformda, metodik bir şekilde ele alınma imkanı bulmuş oldu. En azından sorunlara çözüm yolları nedir, bunları düşünmeye başladık. Çözüm yolları hemen ortaya çıkmazdı elbet, ama artık düşünülmeye başlanması da önemli bir adımdı. Bu alandaki çalışmalara böyle başladım. Sonrasında iki arkadaş, iki çalışma arkadaşım -Nihal Kocabay Şener ve Betül Önay Doğan- ile yolu arşınladık. Onların tazyikiyle kendimi ilk kitabımız olacak çalışmaların içinde buldum. İşte Medya ve Din derleme kitabı öyle çıktı.

Ömer Melkavi: Sonra 2015 yılında bir sempozyum yapılmıştı. Ondan da biraz bahseder misiniz efendim?

Prof. Dr. Mete Çamdereli: Aslında 2015 yılında yaptığımız sempozyum bir milat gibiydi sanki. Medya-din çalışmaları için verimli bir yıldı, çünkü sempozyumla birlikte ikinci bir derleme kitabı da çıkarmaya çalışıyorduk. Adı, Dijitalleşen Din olacaktı. Basılması sempozyuma yetişti ve sempozyuma gelenlere kitabı gösterebildik. Güzel bir buluşmaydı, buluşturmaydı. Daha sonra sempozyum tebliğlerini de Medya ve Din Tartışmaları başlığıyla kitaplaştırdık. İki çalışma arkadaşımın yoğun emekleri vardı her bir adımda. 2015 yılı itibariyle elimizde artık iki derleme ve bir de yayınlanacak sempozyum kitabı vardı. Epey yol almıştık. Güzel bir yıldı.

Sempozyuma dönecek olursak, davetli elli konuşmacı ve oturum başkanlarıyla toplamda altmış davetli katılımcı görev aldı. Davetimizi geri çevirmeyen ve konuya hassasiyetle yaklaşan her çevreden konuşmacı tebliğleriyle sempozyuma katkı verdiler. Mütevazi bir bütçeyle yola çıkmıştık, öğrencilerin takdire şayan gayretleriyle de başarmış olduk. Sempozyum sonuç bildirgesini de kamuoyuyla paylaştık.

Tamam artık biz üzerimize düşeni yaptık derken değişik yerden talepler gelmeye devam etti. Taleplere olumlu yanıt vermeye çalıştık. Bir kısmına bizzat katıldım, konferanslar verdim. Bir işi başlatırsanız bırakamıyorsunuz. Ama şimdiye kadarki yaptıklarımla, yaptıklarımızla içim rahat. İmkan oldukça da yapmaya devam ediyorum. Konuşuyoruz, konferanslar veriyoruz. "Din ekranda nasıl durur?" da bu koşuşturmanın kitabıdır bir bakıma.

Ömer Melkavi: Peki hocam “Din Ekranda Nasıl Durur” kitabı ile nasıl bir mesaj vermeye çalıştınız?

Prof. Dr. Mete Çamdereli: Yani şöyle. Ben o kitabı baştan sonra yazmadım, az önce ima ettiğim gibi. Çeşitli zamanlarda yapılan çalışmaları bir araya getiriyor. Kitabı oluşturan metinlerin toplu mesajı olsa gerek : medya ve din konusundaki çalışmalarda biz çok geri kaldık, çok yavaş durduk ama artık bunların bir an önce yapılması lazım. Madem bir medya çağındayız, iletişim çağındayız, görsellik çağındayız, öyleyse bu çağın fıkhına, bu çağ için yol gösterici bir fikre ihtiyacımız var demektir. Fıkıh etme imkanımız, yeniden düşünme imkanımız yok mu? Var bence. Yeter ki konunun önemini idrak edelim. Medya için de gündelik yaşam için de sahih bir din dili ve söylemi buluruz. Buna birikimimiz de enerjimiz de müsait. Kitabı böylesi önerilerle bitirdik. Ha bundan önceki dil sahih değil miydi sorusunun cevabını vermek kolay değil ama bu çağın inananları olarak akademik bir perspektifle bu konu nasıl ele alınabilir, bunu biraz önermeye çalıştık. Yoksa, son tahlilde, bir çözüm varsa biziz yani ben değilim biziz. Kitapta bunu söylemeye çalıştık yani bizim önerlerimiz mutevazi öneriler ama üzerine kafa yordukça açılması gereken ve mümkünse ilahiyatçılar, sosyologlar, iletişimciler bir araya gelerek, hatta bilgisayer mühendisleri de dahil olmak üzere yani konunun teknik kısmını bilenlerin de katılımıyla bir çözüm bulunabileceğini sezdirdik sadece. O kadar, satıraralarında başka mesajlar varsa, bilmiyorum, ben saklamadım, her şey açıklıkla anlatılıyor sanıyorum...

Ömer Melkavi: Yani genel olarak olumlu bir tepkiler almaya başladınız bu konuyla ilgili değil mi efendim?

Prof. Dr. Mete Çamdereli: Şimdi tabi olumlu, biraz da yorucu, ama yorulmaya değiyor. Şu anda üniversitelerde ders olarak da okutulmaya başlandı mesela, yani güzel şeyler duyuyoruz. Biz bu dersi seçmeli ders olarak birkaç yıl önce müfredatımıza koymuştuk ama açmak nasip olmadı.

Sakarya Üniversitesi'nde bu dersin geçen sene müfredata konulduğunu biliyorum. Umarım ders açılmış ve yürütülmüştür. Başka güzel haberler de alıyorum. Kimi zaman telefonla ya da mail yoluyla bizzat aranıyorum. Özellikle ilahiyat ve iletişim fakültelerinde master ve doktora öğrencilerinden konuyla ilgilenmek isteyenler, medya-dinle ilgili çalışmak isteyenler arıyor, ulaşıyorlar. Ben de, kimi zaman arkadaşlarımla birlikte elimizden gelen desteği veriyoruz. İletişim fakültelerinde konu biraz az çalışılıyor, ilahiyat fakültelerinde sanki daha fazlalaştı çalışmalar. Öyle ya da böyle, çalışmalar yapılıyor artık medya-din konusunda. Henüz çok yetersiz olsa bile yine de bu sevindirici. Bu çalışmalara katkı vermek bizi sevindiriyor.

Ömer Melkavi: Az önceki söylediğimize ek olarak şunu da sormak isterim açıkçası. Bildiğiniz kadarıyla bu konuyla ilgili çalışmalar ne durumda şu an acaba.

Prof. Dr. Mete Çamdereli: Biraz önce bir parça söz ettim. Aslında söylenecek fazla bir şey yok ama biraz daha açayım. Çünkü bu konu çok önemli, gündemde tutulmalı, ya da en azından ben çok önemsiyorum. O yüzden özellikle akademik ortamda gündemde tutulması için üzerime düşen ne varsa yapmaya çalışıyorum. Daha geçenlerde iletişim fakülteleri içinden bir akademisyen arkadaşımız henüz doktorasını bitirdi. Bir iki kişi de onu takip edecek. Yani doktorasını bu konuda yapanların sayısı henüz çok az. Bir iki kişi de ilahiyat fakültelerinde doktora tezlerini tamamladılar veya tamamlamaya çalışıyorlar. Belki başka fakültelerde, belki sosyoloji bölümlerinde de doktora tezi yazanlar vardır. Varsa bile şu an hatırlayamadım. Hatırladığım, çok sayıda yüksek lisans tezinin hazırlandığı. Yüksek lisans tezlerini bir yana koyarsak, konuyla ilgili yapılan doktora tezleri, bilebildiğim kadarıyla, bir elin henüz parmaklarını geçemedi. İsim isim sayabilirim neredeyse onları. Dolayısıyla bu işin henüz yetişmiş uzmanları çok yok diyebiliriz. Ama akademi ile birlikte entelektüel çevrelerde de konuya ilgi günden güne artıyor. Burada islamvemedya.com sitesini zikretmeliyim. Aklıma geldi. İyi ki de geldi. Unutsaydım üzülürdüm. Çünkü hem akademinin hem konuyu tefekkür edenlerin birikimini yansıtıyor islamvemedya.com sitesi. Konunun neredeyse internet ortamındaki en kapsamlı biricik adresi. Editörü de bir yandan, yine bu alanda doktora çalışmalarını sürdürüyor.

Ömer Melkavi: Peki sayın hocam şimdi başka bir noktadan söz edelim mümkünse. Bildiğiniz üzere bu konuda hem "Dini medya" hem de "İslami medya" diye iki kavram karşımıza çıkmakta, size göre onların arasında nasıl bir fark var acaba?

Prof. Dr. Mete Çamdereli: Çok net bir fark var, şöyle bir şey: İslami medya desek daha çok müsümanlar lehine bir düşünüş olur, Müslümanların medya ile olan ilişkileri söz konusu olur. Dini medya deyince sadece müslümanlar değil din adına ne biliyorsak onlar kastedilir; beşeri ve semavi hiç ayrım yapmadan din olarak bilinen ne varsa onların üzerine, onların medyayla ilişkileri üzerine yapılan çalışmalar akla gelir, yani medya ile din ilişkisine Hristiyanlar da dahil olur, Museviler de, Budistler de, ya da ne bileyim Süryanilerden Hindulara dek bir çok dini inanç ya da mezhepler de. Mesela Türkiye'de yaşayan Ermenilerin, Rumların ya da islam şemsiyesi altında konumlanan kimi mezhebi oluşumların medya ile ilişkisi söz konusu olur medya ve din deyince. Medya ve din daha kapsayıcı. İslam ve medya sadece İslam ve Müslümanların medyayla ilişkisini konu edinir. İslami medya dediğimiz zaman, sadece Müslümanların medya tutumları, medyayı kullanma biçimleri, medya ile yaşadıkları sorunlar, onlarla mücadeledeki başarıları ya da başarısızları gibi konuları işler. Genel olarak düşündüğünüz zaman, bütün dinlerin medya ilişkilerini kapsayıcı olması bakımından medya ve din demek daha doğru görünüyor.

Bunun da kendine özgü sakıncaları var elbet. Sorunuzu müsaadenizle biraz farklı bir yöne taşıyayım. Din kelimesinin medyayla yan yana getirilmesinin sakıncaları olabilir. Onları da söyleyelim sorunuzdaki karşılaştırmayı yaparken. Şöyle bir sakınca yani: nasıl ki İslam kelimesini her şeyin başına getirmek -islam ekonomisi, islam mimarisi, islamı sanatı, islami finans, islami yayıncılık… gibi- derken nasıl bir ayrımcılık, nasıl bir ötekileştirme söz konusu oluyorsa, burada da, aslında, bir ölçüde genel anlamda din kelimesini medya ile aynı düzeye koyarak hafifsemiş oluyoruz. Din olgusu medya ile muhakeme edilirken dine haksızlık ediliyor. Sanki muhakematı mümkünmüş gibi. Bunun altını çizelim. Medyayla muhakeme edeceksek din yerine dinsel diyelim diyorum. Bence dinin konumu ile, dinden olmayan ama dine ait, dine karışmış, dini hale gelmiş şeyleri birbirinden ayırarak onu, yani dinsel'i medya ile karşılaştıralım. Ya da din diyorsak bile, hiç değilse onun din değil dinsel olduğunu bilelim. Medya ve din dediğimizde, medya ve dinseli anlayalım. Dinin özgünlüğüne halel getirmemek için böyle yapmakta yarar olduğunu düşünüyorum. Dine girmiş olanları ima edecek şekilde dinseli kullanalım ve medya ile onu karşılaştıralım diyorum, medyayla muhakematı kabil olmayan dini değil. Bunu dini korumak, her mümin ya da müntesibin kendine göre geliştirdiği kutsalını -ben daha çok mukaddes demeyi tercih ederim ve onu hep hayatın içinde sayarım- sıradanlaştırmamak, dinden olmasa bile her şeye din diyerek dine haksızlık etmeyi engellemek, hangisi olursa olsun dinin zatiyetine saygı göstermek adına söylüyorum bunları, üstüne basa basa söylüyorum. Medya sonuçta bir araç ama din bir hayat nizamı. Şimdi bakın çok önemli bir soruyu soralım burada. hangisi hayat nizami oldu ya da oluyor, sorusunu. Cevabı biliyoruz aslında. Cevap açık ama söylemeye neredeyse dilimiz varmıyor. Evet medya bir hayat nizamı olarak, ritüelleriyle dinin ritüellerini örseliyor, hatta onun önüne geçiyor ya da geçti desek çok yanlış bir cevap vermiş olmayız. Bence, bu kadar vahim bir tablo var karşımızda, yani aklın ve naklin dine değil de medyaya bırakıldığı bir çağı idrak ediyoruz bugün. Biraz uzattım, kesiyorum.

Ömer Melkavi: Genel olarak hocam Arap ülkelerinde "İslami medya " ile ilgili kitaplar, araştırmalar vs, yaklaşık 50 sene önce falan ortaya çıkmaya başlamıştı. Ancak onu temsil eden bir kuram yok ortada, sizce onu temsil eden bir kuram olabilir mi acaba ?

Prof. Dr. Mete Çamdereli: Olabilir tabi, olmaz diye bir şey yok zaten kuram dediğiniz şey ya da teori ya da nazariyat dediğimiz şey bir bakış açısı kazandırır insana. Hem akli ve hem kalbi bir bakış açısı. Bakmak, seyretmek var kökeninde teorinin, nazariyatın. Hadi nazariyatı tercih edelim. Bir nazariyat üretmek zor değil, sonuçta bir bakış açısı elde etme arayışımız ve kaygımız varsa. Bir bilgi birikimine yani bir epistemolojiye de yaslanıyorsanız, neden olmasın? Aristo'dan, Farabi'ye, İbn Sina'ya, Gazali'ye dek büyük bir bilgi birikiminin üzerine oturuyoruz. Güncel bilgide elimizin altında. Hiçbir şey olmasa iletişim kuramları diye bildiğimiz kuramsal iklimden yararlanırız. Nazari bilgi beyhude değildir, önümüzü açar. Mevcuttan yararlanırız. Şu an hepsi elimizin altında. Hem din ile ilgili yaklaşımlar hem de iletişimle ilgili olanlar. Hiç değilse, iletişim kuramlarını pekala medya ve din kuramları olarak değerlendirebiliriz. Medya ve iletişim kuramları aynı zamanda medya ve din ile ilgili, medya ve dinsel ile ilgili kuramlardır. Ayrıca ortaya yeni bir kuram atma gibi bir zorunluluk yok. Kuramlar ihtiyaca binaen kurgulanabilir, test edilir ve kullanılırlar. Kullanımlar doyumlar, suskunluk sarmalı, gündem belirleme gibi bir dizi kuramsal yaklaşımdan medya ve din çalışmalarında da pekala yararlanılabilir. Belki, medya ve din çalışmaları için, önce bir üstdil ve metafizik üzerinde düşünmek mevcut kuramların üzerine inşa edilecek yeni bakış açılarını ortaya çıkarmak bakımından daha elzemdir. Üstdil ve kavramsal yapı ortaya konmadan nazari bir yaklaşım

sergilemek hayal olur. Elinizde terimlerinizle birlikte metafiziğiniz de varsa, açıkçası üzerine yaslanacağınız bir tefekkür ve ilim ikliminiz de varsa nazariyat şemsiyesini açabilirsiniz. Henüz kat edilecek epey yol var.

Ömer Melkavi: Hocam buraya kadar daha çok medya ve dini akademik açıdan irdeledik, lakin uygulama açısından pek bir şey söylemedik. Bu noktada ne söylemek istersiniz?

Prof. Dr. Mete Çamdereli: Araştırmaların uygulanması için bir şeylere hemen öyle kulak kabartan olmaz. İhtiyaç duyulduğunda araştırmalara başvurulur. Ticari faaliyetlerle kamu yararı bazan çeliştiği olur. Ticareti önceleyenlerin zarar görmemesi de esastır. O yüzden ticari mecralar, araştırmaları alıp inceleyip kendi ilkelerine uyguluyorlar mı, emin değilim. Öyleyse o tarafa değil de daha çok kamu hizmeti yayıncılığının bu konuya daha çok dikkat göstermesi gerekebilir. Öyle de oluyor sanki. Bu konuların, din alanında ihtisaslaşmış kimi mecralarda daha çok ele alındığı görülüyor. Aslında araştırmaların kurumlardan çok belki akademik çevrede karşılık bulduğunu söylemek daha doğru olacak gibi. Zaman zaman kurumlar da konu ile ilgili çalışmalar yapıyor. Mesela Diyanet İşleri Başkanlığı'nın böyle çalışmalar yaptığına tanıklık ettik. Medya bunlardan ne kadar besleniyor, ya da bunlardan nasıl ders çıkarıp uyguluyor, tespit etmek çok zor. Ama görülen o ki, uygulansaydı belki burada bu sorunları konuşmuyor olurduk, çalışmalarımızda medyaya dönük kimi eleştirileri yapmıyor olurduk.

Medya üzerine düşeni yapmıyor da kurumlar mı yapıyor? Hayır tabi, bu soruya olumlu yanıt vermek pek mümkün görünmüyor. Sorunlara çözüm kişisel gayretlere bırakılıyor. Sosyal medya diye, yeni medya diye, internet diye, sanallık diye bir dizi konu, kurumların düşünmesini bekliyor. Bir internet fıkhının gerekli olduğunu sadece biz söylemiyoruz artık. Konuyu dert edenlerin sıkça telaffuz ettikleri bir ihtiyaç haline geldi artık. Çabalar yeterli olmuyor nedense. Kaçırılmış fırsatları arttırıyoruz. Ve yine zamanı aleyhimize boşa geçiriyoruz. Birçok yenilikte geç kaldığımız gibi internet karşısında ne yapılacağı konusunda ele gelir bir kurumsal çabayı maalesef gözlemleyemiyoruz. İnsan soyunun akıbeti açısından bu konuyla ilgili olarak serdedilecek görüşler öylesine hayati ki. Kurumların bunun hayati önemini kavraması gerekir, arkasından sadece konuyu çözmek için girişmek kalır. Sanırım konunun hayati önemini kavramada bir sorun var. Aslına bakarsanız artık Türkiye buna müsait; akletmeye, fikretmeye müsait. Konu ile ilgili akademik çalışmalar yapabilecek ya da yapan akademisyenler var. Bu konuda söz ve düşünce üretebilecek düşünürler de var. Ama hadi çuvaldızı kendimize batıralım ve itiraf edelim. Henüz bir yüksek lisans programımız bile yok. Bu da bizim ayıbımız, akademinin ayıbı. İletişimciler, ilahiyatçılar ve sosyologlardan kurulu karma lisansüstü bir yapıyı henüz inşa edemedik. Belki Kayseri'de kurulan Medya ve Din Araştırmaları merkezi bunu yapar.

Ömer Melkavi: Hocam bu konuda üniversiteler içinde ilk adım atan Erciyes Üniversitesi iletişim fakültesi.

Prof. Dr. Mete Çamdereli: Evet öyle. Hiç değilse medya ve dinin akademik anlamda bir adresi var artık. Sayıları daha da artsın diyelim.

Ömer Melkavi: Bitirmeden önce eklemek istediğiniz başka bir şey var mı?

Prof. Dr. Mete Çamdereli: Konuyla ilgili lafın sonunu getirmek kolay değil ama şöyle bitireyim. Yüzyıllardır kaybetmekten yorulmadık mı. İnsanlık olarak kaybetmekten yorulmadık mı. Biz de kaybediyoruz, insanlık da kaybediyor. Herkes kendini kurtarmaya çalışıyor, herkes kendini kayırıyor. Şunu demek istiyorum: İslam ve medya derken Müslümanları kurtaralım diyoruz. Böyle

olmaz. Dert Müslümanları kurtarmak olabilir ama Müslümanın derdi arzla arş arasındaki sorumluluğu gereği insanlığı kurtarmaktır. Kendi sorunlarınıza hapsolursanız kendi sorunlarınıza gömülmüşsünüz demektir. İnsanlığın sorunlarına talip olanlar insanlığın kurtuluşuyla kendi sorunlarından da kurtulabileceklerini fehim ve idrak etmelidir. Medya ve din ilişkisinde ortaya çıkan sorunlar sadece bir coğrafyanın, sadece bir ülkenin, sadece bir dinsel aidiyetin sorunu değil insanlığın ortak sorunudur. Sonuç almak için yeryüzü sorunlarına talip olmak gerekiyor, medya ve din ile ilgili sorunların çözümü büyük ölçüde burada yatıyor.

Ömer Melkavi: Son olarak tekrar çok sağ olunuz kıymetli hocam , Allah sizden her daim razı olsun.

Prof. Dr. Mete Çamdereli: Senden de razı olsun Sevgili Melkavi. Ben de teşekkür ediyorum.

medya ve din # mete çamdereli